

**ТЕХНОЛОГИЯ НА ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНОТО ОБУЧЕНИЕ
В НАЧАЛЕН ЕТАП**

/Върху примера на обучение по учебен предмет „Човекът и обществото“/

Яна Димитрова Бабрикова

TECHNOLOGY OF INTERDISCIPLINARY EDUCATION IN PRIMARY SCHOOL

/Based on the training in the subject Man and Society/

Yana Dimitrova Babrikova

Abstract: The paper reviews the practical applicative possibilities for solving current pedagogical problems through the methods of interdisciplinary education. The main trends set in it are brought out – encouraging learning, developing critical thinking and the ability to understand multiple points of view. An innovative model of teaching in the content framework of "Man and Society" subject in 3rd grade is outlined, namely: transition from subject model to a thematic one. The presented technology of interdisciplinary education on "Man and Society" subject in primary school is such an innovative educational technology that puts students in activity-educational situations. The paper presents the results of the application of an interdisciplinary innovative model to the educational content of the subject "Man and Society" in 3rd grade. The results highlight increased activity and motivation for learning on behalf of the students and active construction of their own knowledge, as well as developed skills of teamwork and interaction through solving didactic cases. The most satisfying result that this technology has achieved is the feeling of satisfaction and joy from the results achieved with independent efforts and in collaboration with the classmates. The interdisciplinary technology outlines the path for the acquisition of knowledge, skills and competences related to the future vision of education. The student is put in an active subject-subjective position in it, working in activity-educational situations, solving didactic cases.

Key words: activity-educational situations, innovative didactic model

Традиционният урок като основна организационна форма в училище може да бъде осъвременен и конструиран така, че да поставя учениците в активна, действена субект-субектна позиция. Урокът – уникален и различен, повишава ефективността и привлекателността на обучението. Ето защо, като учител се опитвам да внеса в урочната традиционна форма нови елементи: да преподавам съдържанието от един учебен предмет като активно включвам познавателни елементи и от други учебни дисциплини. Обръщам се към всички учебни предмети и там, където успявам да намеря допирни точки, ги включих в

уроците по „Човекът и обществото“ за трети клас. Усилията ми са насочени към превръщането на урока в един миниспектакъл, в който всеки участник има своя собствена роля и така усвоява знания, формира умения, преследвайки сам знанието. За тази цел трябва да се подберат и използват методи на работа, които са интересни за учениците и повишават тяхната активност. Съвременният учител трябва да приеме предизвикателството да подготви учениците с оглед на тяхната реализация в бъдеще. Необходимо е да намери начини да мотивира учениците, да ги направи активни субекти в процеса на обучение, като отчита индивидуалните им интереси и ги поставя в организирана и подкрепяща учебна среда. Иновационните елементи в обучението по „Човекът и обществото“ в трети и четвърти клас поставят приоритет върху това „Как да се учи?“, защото, „Какво да се учи?“ – в учебните програми и планове е записано, но въпросът „Как да се учи?“ е изцяло в ръцете на учителите и учениците. Те са онези, които могат и трябва да намерят най-ефективния, най-точния, най-интуитивния и най-желания път за усвояване на знанията. Съвременните ученици трябва да бъдат провокирани и заинтригувани да мислят, да развиват творческите си способности, да търсят и да намират свои собствени нестандартни решения. Изграждането на активни, творчески и самостоятелни личности изисква в обучението да бъдат използвани форми и методи, които да гарантират усвояване и интегриране на учебното съдържание, да стимулират мисловната дейност, да осигуряват мотивация и желание за учене. Затова е и усилието ми в тази посока – да предложи технология на интердисциплинарно обучение по „Човекът и обществото“ в начален етап, базирана върху теми от учебната програма за трети клас.

Интердисциплинарното обучение, като система от активни, репродуктивни и интегриращи се дисциплинарни подходи, е продиктувано от потребностите на високотехнологичното общество. С интердисциплинарното обучение се преследва да бъдат развити интердисциплинарните умения, като дидактическа предпоставка или възможност за развитие на трансверсалните умения на учениците (Neminska, R. 2015). Р. Неминска определя, че „целта на интердисциплинарното обучение е не учениците да знаят всичко, което е необходимо, а да притежават достатъчно познания и умения в области като четене, математика, обществени, природни, технологични науки така, че да приложат наученото в реални проблемни ситуации.“ Интердисциплинарността като взаимодействие между дисциплини (учебни предмети) се разбира като познавателно взаимодействие между определени благодатни теми за постигане на познанието чрез различни перспективи и методически плурализъм. Тук водещият фактор е учителят, който насочва познавателната активност на учениците. Р. Неминска посочва също, че интердисциплинарният подход към учебната програма се придържа към запазване на границите между дисциплините при решаването на познавателния проблем, но откриване на допирни точки при решаването на реални дидактически казуси. (Neminska, R. 2015). Ако искаме да демократизираме образованието, пътят за това е иновацията: новата конструктивна идея да бъде вложена в технология, която да бъде апробирана и резултатите, анализирани обективно, а после и

въведена в практиката. Новаторските подходи са онези подходи, чрез които новаторът учител е един от първите, който въвежда в училище метод, модел, концепция, по-ефективна от предишните. Според Р. Неминска „дейностно-ориентираният подход е насочен към създаване на условия за „...овладяване на комплекс от компетенции, осигуряващи потенциал и способности за устойчива и ефективна дейност в условията на съвременното пазарно и информационно пространство.“ (Neminska, R. 2015). Интердисциплинарният подход предоставя условия за допълващи и развиващи елементи в методиките на обучение. В него се акцентира върху креативното преподаване и творческо пресъздаване, на уменията да се използват интегративните функции на учебното съдържание. Тенденцията към интердисциплинарност не е отрицание на предметната система на обучение, а е предпоставка за изграждането на продуктивен познавателен процес на основата на многостранна, когнитивна дейност на учениците. В познавателен план интердисциплинарните учебни програми са обвързани с емпиричния характер на знанията на учениците от начален етап. Тази специфика се отразява в дейностната перспектива в начален етап за изграждане на интердисциплинарни учебни програми по теми. Дейностната перспектива за интердисциплинарния подход регламентира възможности за развитие и прилагане на интерактивни, интердисциплинарни, симулативни и case studies методи на обучение (Neminska, R. 2015). (Схема 1)

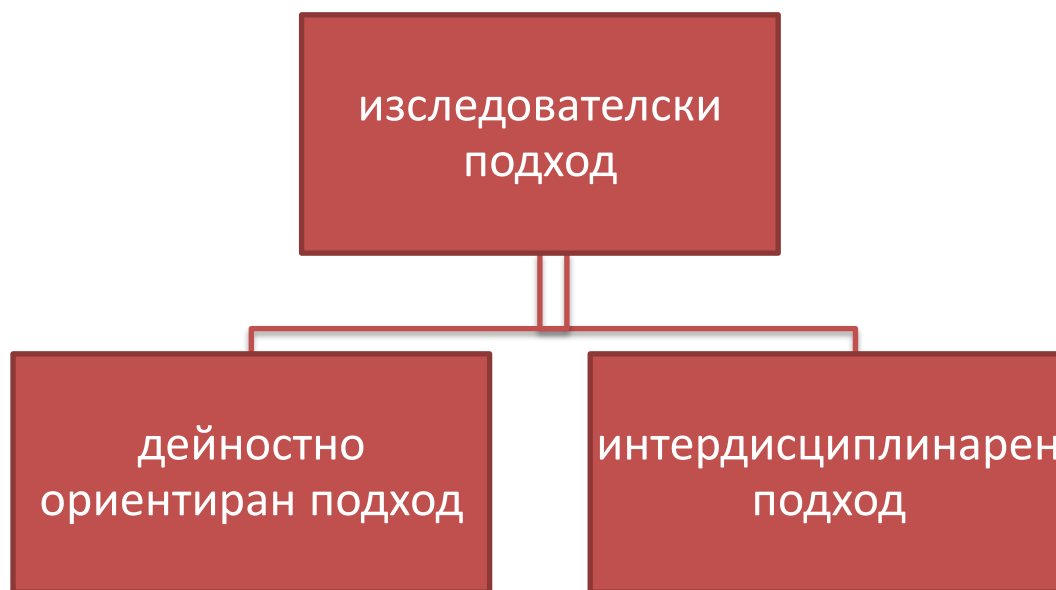

Схема 1.

Интердисциплинарният подход, също като дейностно-ориентирания, е операционален спрямо изследователския и е един от фундаментите за реализация на развиващата роля на образованието. „Доскоро интердисциплинарният подход се разглеждаше като се запазваха границите между дисциплините при решаване на познавателния проблем и откриване на допирни точки при решаването на реални дидактически казуси. (Neminska, R., 2016). В своята публикация, Неминска Р. допълва, че „днес, на базата на изследователската основа, интердисциплинарният подход се разглежда като възможност за допълващи и развиващи елементи в методиките на обучение.“ Той очертава качествено ново емпирично равнище за

изграждането на продуктивен познавателен процес на основата на многостранна и многократна умствена дейност на учениците. Интердисциплинарният подход очертава перспектива за планиране на дейностно-обучителни ситуации. Да постигнем учебните цели по уникални, различни начини – такъв трябва да бъде интердисциплинарният образователен дизайн. Съвременните тенденции при педагогическия дизайн са фокусирани върху проектирането на учебни дейности, които изграждат знания, умения и отношения чрез решаването на житейски проблеми, дискусии и сътрудничество между обучаваните. Основна роля на учителя е ролята на „посредника“, който формулира задачи, контекст и средства за изпълнение на задачите, подпомага учениците и предоставя информация за резултатите (Neminska, R., 2015).

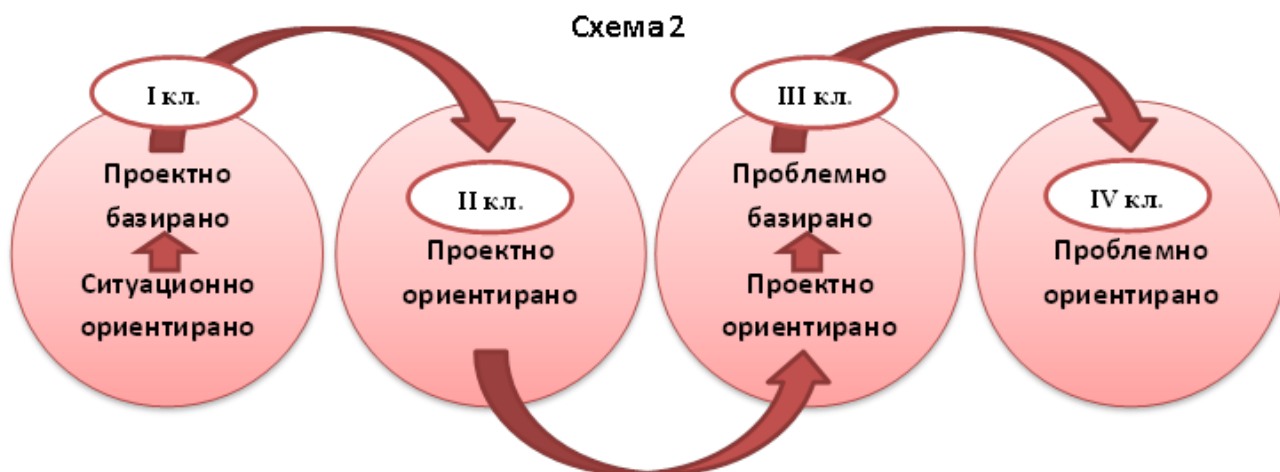
Интердисциплинарното обучение насърчава всички участници в него към по-пълноценни, креативни и ефективни педагогически взаимодействия. Интердисциплинарният подход често е наричан „преподаване на мислене“. Той провокира учителя да създава познавателна среда за творческа рефлексия, ангажира към проблемно-ситуативно проектиране на процеса на познание. Интердисциплинарното обучение влияе положително на познавателните, емоционалните и мотивационните нагласи на учениците. Създава се интерес на учениците към учебното съдържание, което превръща това учебно съдържание в субект на познанието. Учениците, участващи в интердисциплинарното обучение, често усвояват учебното съдържание като вълнуващо преживяване, когато учителят успее да обвърже темите не само интердисциплинарно, но и с времето, реално ситуативно пространство. Интердисциплинарното обучение е процес, в който учениците се насърчават да възприемат, коментират, разсъждават от гледна точка на множество дисциплини, да откриват отговори и да представят резултати. Целта е да се създаде интердисциплинарно звено между две, три или повече дисциплини. (Neminska, R. 2015). Интердисциплинарното обучение няма да замени отделните дисциплини, а ще сближи, допълни, развие и надгради обучението. Чрез интердисциплинарното обучение се утвърждава самочувствието, усеща се самоефикасността и се утвърждава страстта за дейност в общността. Интердисциплинарното обучение помага на учениците да откриват и преодоляват заедно, на емпирично ниво, стереотипи и предразсъдъци, помага да се насърчи ученето, развива критическото мислене, развива различни учебни техники и умения да се разбират множество гледни точки. Интердисциплинарното обучение е предизвикателство, свързано с философията на промяната. Само чрез интердисциплинарното обучение можем да отговорим на предизвикателството, свързано с ефективността да боравим на емпирично ниво с многообразието на информационното общество, така че да моделираме новия тип личност у младото поколение.

Ситуационното обучение е част от интердисциплинарното обучение, разглеждано от Р. Неминска като проблемно-ситуационно, ситуационно базирано. Авторката го определя като „упражнение, кратък сценарий (скрипт), практическо упражнение за актуализиране на определени (целеви) знания, умения, практики важни за решаването на колективна задача;

свързва се с тренировка, упражнение в конструирано реалистична среда.” (Neminska, R., 2015). Според цитирания автор „едно ситуационно обучение обикновено съдържа множество колективни задачи, включва множество игри, чрез които се участва в реалистичния сценарий. Целенасоченото включване подпомага малкия ученик при изпълнение на колективни задачи, развива самооценката му за изпълнение на различните роли в ситуацията и го подготвя познавателно, личностно и мотивационно за работа в следващия етап – проектно-базираното обучение. (Neminska, R. 2015).

Проектно-базираното обучение е интердисциплинарен подход, чрез който учениците от начален етап: придобиват умения да откриват, изследват и развиват познанията си в определен познавателен контекст; работейки в екип и група, придобиват умение да предлагат различни начини и изработване на краен продукт чрез конструиран контекстуален процес. Проектно-базираното обучение е субектно ориентирано спрямо познавателния процес, активността и мотивацията на учениците. Ролята на учителя е да служи като треньор, режисьор, сценарист, т.е. да учи как да се постигне резултат, но не конструира и не ориентира към него. (Neminska, R. 2015).

Проблемно базираното обучение, според Неминска, Р. е свързано с преразглеждане на знанието, като същевременно се развиват уменията за критическо мислене, сътрудничество, комуникация, разсъждение, синтез, както и устойчивост на вниманието. Акцентира се върху многообразието на проблема, а не на неговото решаване или създаване на реален продукт или артефакт. Тези подходи могат да се съопределят към възрастовите специфики на учениците в начална училищна възраст по следния начин: (Схема 2)

За да се констатира приложимостта на интердисциплинарната технология, бе проведено изследване, свързано с обучението по „Човекът и обществото“ в трети клас. При приложението на интердисциплинарната технология се повишава активността на учениците и мотивацията им за учене; развиват се умения за общуване и работа в екип; дава се възможност на учениците да изживеят удовлетвореност от собствените постижения и резултати, при което се повишава продуктивността, резултатността и ефективността на учебния процес.

Целта на изследването е да се установи приложимостта на технологията на интердисциплинарното обучение по „Човекът и обществото“ в трети клас, нейната ефективност и влиянието и върху активността, мотивацията, общуването и удовлетвореността на учениците от учебния процес. Обект на изследване е процесът на обучение по „Човекът и обществото“ в трети клас при приложението на технологията на интердисциплинарното обучение, апробирана в III б клас на НУ „Димитър Благоев“, гр. Ст. Загора.

Предмет на изследване е прилагането на дейностно ориентирания и интердисциплинарния подход в технологията на обучение по „Човекът и обществото“ в трети клас.

За решаване на задачите се използват следните **методи** на изследване: теоретичен анализ, проучване на документация, наблюдение, педагогически експеримент, анкета, беседа и разговори с ученици, родители и учители. Предложената технология е апробирана чрез интердисциплинарни ситуации, а схемата, по която е описана, е предложена от доц. д-р Р. Неминска.

Интердисциплинарна ситуация

Тема (от учебната програма): Българското общество през Средновековието.

Тема (за ученика): Какво е общество?

Цели, като компетентности – очаквани резултати от обучението:

- Свързва събития за единение на българското общество (създаване на Дунавска България, създаване на единно законодателство) с даден владетел.
- Посочва приноси на България в Средновековна Европа.

Основна цел: Учениците да се запознаят с причините за възникването на България и ролята на създателя ѝ хан Аспарух. Развиване на умения за извличане на информация от миналото с помощта на различни източници.

Задачи:

- да се развият умения за търсене и селектиране на информация;
- да се развият умения за работа в екип и сътрудничество;
- да се развият умения за представяне на историческа информация от позицията на роля (исторически личности).

Очаквани резултати по темата: Учениците развиват умения за четене с разбиране, аналитични и практико–приложни умения чрез организиране на интерактивна учебна среда.

Интердисциплинарни взаимодействия с: БЕЛ+ИИ+ЧП

Казус – съдържание за технологизиране: *Вие ще се качите на „ВЕКОМОБИЛА“ и ще пропътувате много столетия назад във времето. Ще стигнете до началото, когато на картата все още не е съществувала страна България. Вие самите ще участвате в нейното създаване, като влезете в роли. Ще бъдете траки, славяни, прабългари, велики ханове – Аспарух, Крум, Омуртаг. Ще можете да разкажете как живеете, с какво се занимавате, в какво вярвате. Можете да си направите и облекла от хартия, плат, прежда, за да се*

представите още по-убедително. Всеки от вас ще влезе в роля, от позицията на която ще ни представи действията, които е извършвал. Хановете ще разкажат накратко за своето управление, така ще можете да се пренесете в миналото и по-добре да разберете събитията, които са се случили. Разпределете си ролите в екипите и следващия час ще претворим великото историческо събитие - създаването на Българската държава.

Дидактическа технология:

Мотивация: Запознаване с казуса;

Ориентация: Анализирание на ситуацията;

Дейности: Извеждане на основните ситуационни проблеми, роли, отношения;

Решения: Разпределение на дейностите по екипи за предлагане на решения.

Използвани методи: Интерактивни и ролеви игри, подреждане на пъзел, визуализация с постер, групова работа.

Технология на урочната дейност: Мултимедийна презентация; Екипна работа – вземане на решения, споделяне, търсене на информация, представяне на всички изведени решения. Всички екипи влизат в роли, целият урок преминава под формата на ролева игра.

Дейности на Екип 1 – учениците влизат в ролята на траки, които разказват за живота си в първо лице като племе. Ученик от екипа влиза в ролята на хан Аспарух и разказва за своята дейност.

Дейност Екип 2 – учениците влизат в ролята на славяни, които разказват за живота си като племе, в първо лице. Ученик от екипа влиза в ролята на хан Крум и разказва за своята дейност.

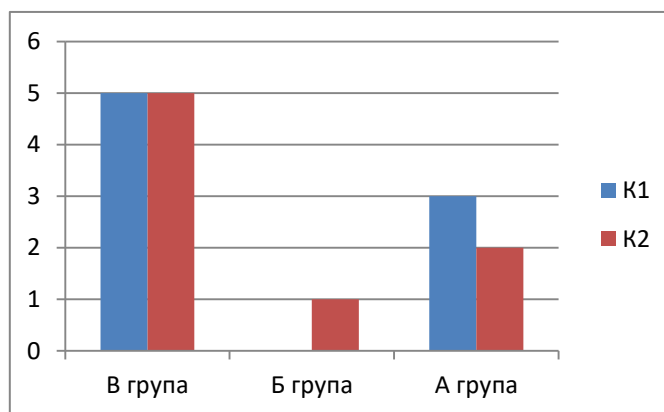
Дейност Екип 3 – учениците влизат в ролята на прабългари, които разказват за живота си като племе в първо лице. Ученик от екипа влиза в ролята на хан Омуртаг и разказва за своята дейност.

Класът е разделен на 3 екипа. Първи екип – 8 ученици, втори екип – 8 ученици, трети екип – 9, на които са поставени различни задачи за решаване на казуса.

Първи екип: По критерий 1 (К1), избор на вариант на действие, учениците, които попадат в А група, са трима. Те са разбрали ситуацията, аргументират се с няколко варианта и правят своя най-адекватен избор. Учениците, които попадат в Б група, са нула. Учениците, които попадат във В група, са петима. Те са разбрали ситуацията, но не правят избор и не аргументират решение. По критерий 2 (К2), кооперативност, учениците, които попадат в А група, са двама. Те излагат аргументи, защитават собствена позиция, постигат изработване на общо решение. Ученикът, попадащ в Б група, е един. Той излагат аргументи, защитава собствена позиция, постига изработване на не повече от две решения. Учениците, които попадат във В група, са петима. Те излагат аргументи, но не защитават собствена позиция и не се постига изработване на собствено решение. Първият екип е с ниска ефективност на работа, не е добре организиран и няма добро взаимодействие и сътрудничество, самоподготовката им е на средно ниво. (Таблица 1, Графика 1)

Таблица 1.

Екип 1			
Критерии	В група	Б група	А група
К1	5	0	3
К2	5	1	2

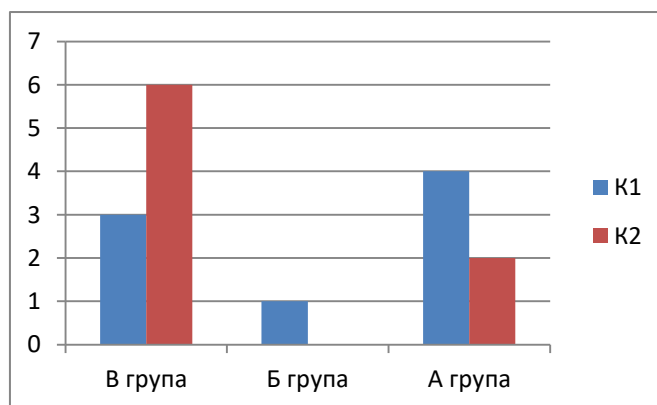
Графика 1

Втори екип: По критерий 1 (К1), избор на вариант на действие, учениците, които попадат в А група, са четирима. Те са разбрали ситуацията, аргументират се с няколко варианта и правят свой най-адекватен избор. Ученикът, който попада в Б група, е един. Той е разбрал ситуацията и се аргументира с едно решение. Учениците, които попадат във В група, са трима. Те са разбрали ситуацията, но не правят избор и не аргументират решение. По критерий 2 (К2), кооперативност, учениците, които попадат в А група, са двама. Те излагат аргументи, защитават собствена позиция, постигат изработване на общо решение. Учениците, попадащи в Б група, са нула. Показателите за тази група е учениците да излагат аргументи, защитават собствена позиция, постигат изработване на не повече от две решения. Учениците, които попадат във В група, са шестима. Те излагат аргументи, но не защитават собствена позиция и не се постига изработване на собствено решение. Вторият екип е с добра ефективност на работа, добре организиран, с добро взаимодействие и сътрудничество, самоподготовката им е на добро ниво. (Таблица 2, Графика 2)

Таблица 2.

Екип 2			
Критерии	В група	Б група	А група
К1	3	1	4
К2	6	0	2

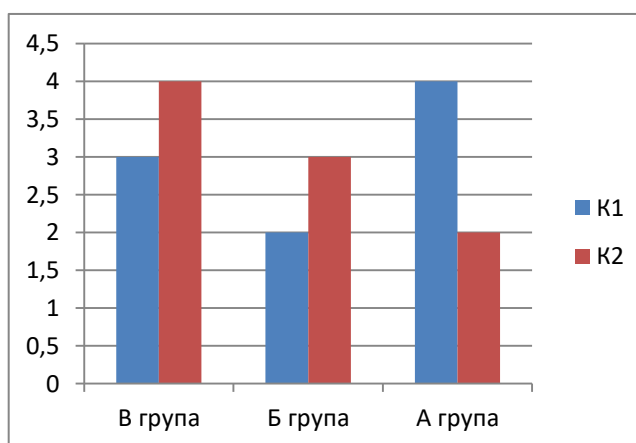
Графика 2

Трети екип: По критерий 1 (K1), избор на вариант на действие, учениците, които попадат в А група, са четирима. Те са разбрали ситуацията, аргументират се с няколко варианта и правят свой най-адекватен избор. Учениците, които попадат в Б група, са двама. Те са разбрали ситуацията и се аргументират с едно решение. Учениците, които попадат във В група, са трима. Те са разбрали ситуацията, но не правят избор и не аргументират решение. По критерий 2 (K2), кооперативност, учениците, които попадат в А група, са двама. Те излагат аргументи, защитават собствена позиция, постигат изработване на общо решение. Учениците, попадащи в Б група, са трима. Те излагат аргументи, защитават собствена позиция, постигат изработване на не повече от две решения. Учениците, които попадат във В група, са четирима. Те излагат аргументи, но не защитават собствена позиция и не се постига изработване на собствено решение. Третият екип е с висока ефективност на работа, добре организиран, с добро взаимодействие и сътрудничество, самоподготовката им е на много добро ниво. (Таблица 3, Графика 3)

Таблица 3.

Екип 3			
Критерии	В група	Б група	А група
K1	3	2	4
K2	4	3	2

Графика 3

Изводите, които могат да се направят, са: в практиката на началното училище липсват (не се предлагат и няма внедрени) нови, нестандартни, уникални и действени обучителни технологии. Налице е точно такава необходимост – в този момент от обучението на начален етап да се внедрят обучителни технологии, изградени върху принципите на дейностно-ориентирания и интердисциплинарния подход. За повишаване активността на учениците и ефективността на обучението, трябва да се използват форми и методи на работа, които да поставят ученика в активна действена позиция – дейностно-обучителни ситуации (казуси). Апробираната технология на интердисциплинарното обучение по „Човекът и обществото” в трети клас среща одобрението, а от там и желанието на учениците, родителите и педагозите за работа по този модел (разработване на теми от учебното съдържание чрез казуси). Тази технология стимулира, активизира и мотивира учениците за самостоятелно конструиране на знания, а от там – и за постигане на по-добри резултати. Придобитите по този начин знания са по-трайни и преносими. Екипната работа, добре организирана от учителя, оказва положително влияние върху личността и ценностната система на учениците, формират се умения да работят и мислят заедно, способност да се адаптират, готовност за сътрудничество, умение да се аргументират, уважение към другия и толерантност към различни мнения. Очертава се реална възможност интердисциплинарното обучение да продължи своето развитие като бъдеща визия на началното училище и фактор за развитие на продуктивността, резултатността и ефективността на учебния процес.

Основният **извод**, който се налага, е:

Предложеният интердисциплинарен модел на обучение по „Човекът и обществото” в трети клас, изграден върху дейностно-обучителни ситуации (казуси), е обучението, което е насочено не към преподаването, а към процеса на ученето и научаването, и е необходимият, желаният и ефективният начин на обучение в началното училище.

Такова учене – интересно, любопитно, нестандартно, активно и продуктивно, е необходимо днес в нашето училище. Това е ученето, което дава възможност за индивидуална изява на всеки ученик според неговите лични знания, умения и ценности, влизайки в активно взаимодействие със субектите в обучението, проявявайки уважение и зачитайки мнението им. Това е ученето, което позволява на ученика да постига собствени добри резултати, които да му носят удовлетворение и радост от положените активни усилия. Това е пътят, по който трябва да се върви, за да се сведе до минимум академизмът, който съществува в учебните програми на началното училище. Това е предизвикателството, който всеки уважаващ себе си педагог трябва да приеме, за да бъде полезен на своите ученици.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. БАН. (1958). *Кратка история на България*. София: Държавно издателство "Наука и изкуство".
2. Георгиев, Л. (2011). *Преподаване чрез казуси*. София: Нов български университет.

3. Иванов, Г., & Василева, Е. (2012). *Основи на началната училищна педагогика*. Стара Загора: ИК Кота.
4. Каснакова, Ц. (2008). *Гражданското образование в България*. Стара Загора: Печатница Контраст.
5. Каснакова, Ц. (2008). *Краезнание и педагогически взаимодействия в обучението по човекът и обществото III-IV клас*. Стара Загора: Контраст.
6. Каснакова, Ц. (2012). *Методика на обучението по човекът и обществото (III-IV клас)*. Стара Загора: Печатница Контраст.
7. *Министерство на образованието и науката, Учебни програми*. (н.д.). Свалено от Учебни програми I-IV клас: <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=1&subpageId=28>
8. Неминска, Р. (2016). Изследователският подход в учебните програми на начален етап на образование. *сп. Педагогика*, бр.7.
9. Neminska, R. (2016). Research Training in an Academic Environment (scientific-theoretical reflection), *IOSR Journal of Research & Method in Education (IOSR-JRME)*, 2016
10. Неминска, Р. (2015). *Интердисциплинарното обучение (I-IV клас)*. София: Фондация Буквите.
11. Петрова, В. (2009). *12 интерактивни метода в обучението по РК, ОС, ЧП, ЧО в I-IV клас*. Стара Загора: Издателски консорциум КОТА.
12. Петрова, В. (2003). *Работата по проект при запознаване с природната и обществената среда в I-IV клас*. Стара Загора: Кота.
13. Фол, А., Гюзелев, В., & Генчев, Н. (1981). *Кратка история на България*. София: Издателство Наука и изкуство.

Яна Димитрова Бабрикова

Педагогически факултет,
Тракийски университет – Стара Загора
България
Специалност Начална училищна педагогика с
чужд език, 4 курс

Yana Dimitrova Babrikova

Faculty of Education
Trakia University - Stara Zagora
Bulgaria
Bachelor's Degree Programme in Primary
School Education with Foreign Language
4th year

E-mail: qna.d.b@abv.bg

Рецензент: доц. д-р Румяна Неминска